

Тимошик Ангеліна Петрівна
*студентка 2 курсу магістратури, педагогічного факультету,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Науковий керівник:
Красовська Ольга Олександрівна,
*д.п.н., професор кафедри теорії та методик початкової освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У ДУСІ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК НЕДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Гуманістичне виховання учнів початкових класів стало предметом дослідження багатьох поколінь педагогів, психологів, науковців. Значний внесок щодо формування системи гуманістичних цінностей зробили видатні педагоги-гуманісти Ш. Амонашвілі, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, Є. Шацький. Праці І. Беха, І. Зязюна, В. Киричок, О. Пехоти, К. Чорної присвячені питанням впровадження ідей гуманної педагогіки в систему сучасної освіти. Наукові дослідження Ю. Бондаренко, М. Горди, Л. Драчук, М. Жулинського, Г. Клочека, В. Коваль, Р. Мовчан, О. Слоньовської висвітлюють проблеми формування гуманістичних понять, цінностей, моральних ідеалів, духовного розвитку особистості.

Концептуальні засади виховання гуманістичних цінностей учнів сформовано І. Бехом, Н. Ганнусенко, К. Чорною. Процес формування гуманних відносин у позаурочній діяльності став предметом дослідження В. Коротєєвої, Г. Ясякевич. Є. Доукіна вивчала взаємодію школи і сім'ї у формуванні моральних засад поведінки молодших школярів. М. Трофанова і М. Глущенко з'ясували особливості виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. Проблеми морального виховання молодших школярів у системі позакласної діяльності присвячено дослідження О. Матвієнко. Особливості морального розвитку та механізм формування моральних цінностей розкрито у працях І. Беха, В. Галузка, А. Донцова.

Гуманістичні цінності належать до найбільш значущих складників соціальної структури особистості людини. Їх слід розглядати як серцевину особистості, що відображає не тільки ставлення до життя та життєдіяльності, а й оцінку свого місця та місця іншої людини в навколишньому середовищі.

Пропонуємо класифікацію гуманістичних цінностей:

1) повага до людської гідності: довіра, доброзичливість, скромність, терпимість, ввічливість;

2) доброта: благородство, турботливе ставлення до людей, щирість, добродушність, великодушність, тактовність, миролюбність, лагідність, добропорядність, милосердя, безкорислива допомога іншому;

3) співчуття, чуйність: сприйняття іншого, співпереживання, жалісливість, поступливість, прихильність, привітність, уважність;

4) справедливість, самокритичність: чесність, правдивість, вірність, аналіз помилок, об'єктивність, вимогливість;

5) протидія проявам зла: непримиренність до проявів жорстокості, байдужості, антигуманних вчинків, мужність, пристрасність при обстоюванні справедливості, принциповість, рішучість, критика недоліків.

Питанням застосування гуманістичного підходу до проблеми виховання молодого покоління на ідеях толерантності та взаєморозуміння присвятили праці світові та вітчизняні вчені. Серед українських педагогів, які присвятили цій проблемі свої дослідження слід виділити публікації А. Дем'янчука, С. Дем'янчука, М. Грушевського, В. Винниченка, М. Євтуха, В. Каразіна, В. Кременя, В. Лугового, А. Макаренка, С. Русової, О. Савченко, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Ушинського. Вченими обґрунтовано важливість поширення ідеї мирного співіснування народів, особливості виховання в дусі миру та гуманізму дітей та молодих людей різних вікових груп, різноманітні методи, форми, засоби та підходи до проведення уроків, виховної та позашкільної роботи з питань миру, гуманістичного виховання. Однак, на нашій планеті все ще точаться братовбивчі війни, які кожного дня забирають десятки, сотні, тисячі людських життів. Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

В. Андрущенко, розглядаючи актуальність проблеми толерантності і недискримінаційності, вказує, що це проблема, над якою розмірковують і яку намагаються розв'язати чи не кожне покоління інтелектуалів, політиків, державотворців і простих громадян упродовж видимої нам усесвітньої історії людства. Можливо, очевидною відповіддю на неї є визнання толерантності і недискримінаційності ключовими загальнолюдськими цінностями, що стверджують пріоритет гуманістичного світогляду [1, с. 5].

Проблема виховання підростаючого покоління розглядається як із філософського, так і психолого-педагогічного поглядів. Зокрема, у філософії сформувався окремий напрям, який отримав назву «філософія миру». У цій філософії О. Капто вказує, що толерантність і недискримінаційне ставлення до людей розуміється як узгоджені відносини, спокій, відсутність ворожнечі, війни, сварки. Це трактування відображає сутність толерантності і гуманізму в широкому соціальному сенсі. Сучасне розуміння сутності толерантності передбачає розгляд його як стану суспільства, при якому відносини між народами, соціальними групами, державами ґрунтуються на проведенні політики ненасильницькими засобами [2, с. 12].

Вивчення гуманізму, толерантності і миру як складного суспільного явища включає в себе багато різних аспектів. Узагальнюючи, їх можна згрупувати у воєнно-політичні, міжнародно-правові, соціально-економічні та духовно-етичні концепції. Констатуємо, що успішна реалізація на практиці

миротворчих проєктів можлива лише за умови системного, комплексного підходу до осмислення сучасних проблем миру, ми водночас уважаємо за необхідне підкреслити, що в сучасних умовах саме духовно-етичний аспект проблеми миру постає як пріоритетний.

О. Васюк зазначає, що виховання в дусі гуманізму і миру – напрям педагогічної теорії і практики, що має на меті соціальну, духовну й моральну підготовку свідомої та активної участі в розв'язанні найважливішої проблеми сучасності – встановлення миру, взаєморозуміння, толерантності, довіри і не заподіяння дискримінації між народами, дотримання прав народів і людини. На означення цього напрямку використовують терміни: «педагогіка миру», «миротворче виховання», «міжнародне, глобальне виховання» [3, с. 51].

І. Бех у статті «Виховання у дітей миролюбства і толерантності» визначає такі пріоритети мирного співіснування людства, які мають лежати в основі виховання кожної особистості: людина – найвища цінність цивілізації; свобода і права людини – загальнолюдські цінності; толерантне ставлення до прав та інтересів усіх народів і націй – першочергова умова мирного співіснування й недопущення дискримінації, збройних конфліктів; гуманізм і справедливість – універсальні принципи вселюдських стосунків; нетерпиме ставлення до порушень прав і свобод людини й народів, де б це не було, гарантія стабільного та мирного світу на всій Землі [3, с. 18].

Проблему формування гуманістичного миротворчого світогляду досліджував видатний педагог, доктор педагогічних наук С. Дем'янчук, якого можна назвати основоположником педагогіки миру. Він створив наукову школу педагогіки миру. Під його керівництвом захищено низку дисертацій, присвячених вихованню підростаючого покоління на різних вікових етапах розвитку особистості [6, с. 19]. С. Дем'янчук під вихованням у дусі миру розумів нові підходи до виховання в дітей почуття взаєморозуміння, довіри і дружби між народами світу, прилучення школярів до знань, необхідних їм для вивчення психологічних механізмів, які працюють на війну і проти війни, аналіз ворожнечі між окремими державами. Виховання в дусі миру охоплює всі прошарки населення в нашій країні: дошкільні заклади, загальноосвітні заклади, заклади вищої освіти, сім'ю, громадські організації тощо. У такій важливій справі використовується цілий арсенал засобів впливу: телебачення, кіно, інтернет, книги.

С. Дем'янчук, Т. Колупаєва досліджували проблему виховання молодших школярів у дусі миру, визначивши зміст, форми та методи роботи з молодшими школярами щодо виховання їх на ідеях миру. Автори пишуть, що загальноосвітня школа упродовж усього періоду існування була в органічному зв'язку з розвитком суспільства, яке покликане виховувати підростаюче покоління в дусі миру і злагоди. Особливу роль відводять урокам миру, залученню учнів до різноманітних миротворчих акцій [5; 6].

Освітня й виховна робота в закладах освіти не повинна обмежуватися повідомленням знань. Необхідно в дитячих колективах створювати гуманістичне середовище, що буде сприяти формуванню навичок

безконфліктності, ненасильницькому спілкуванню дітей різних національних, культурних, конфесійних і соціальних прошарків суспільства.

Миротворчі заходи або миротворчі акції – це добра справа, яка проносить користь навколишньому середовищу та суспільству. За результатами проведення таких заходів утверджується мир у душі дитини, підлітка, дорослого; у школі, на вулиці, вдома, у мікрорайоні, у місті або селищі; в Україні й у всьому світі. Мета заходів полягає у створенні мережі шкіл миру, активізації миротворчого та волонтерського руху серед дітей і молоді України і сприянні поширенню волонтерської діяльності щодо популяризації ідей глобальної миротворчості, толерантності й громадянської свідомості, налагодження зв'язків між миротворцями з різних регіонів країни.

Нині створюються різні громадські організації та рухи з метою реалізації виховання підростаючого покоління на ідеях миру. Зокрема, мета започаткування громадського руху «Діти – послы миру» – виховання молоді, яка стане в майбутньому лідерами громадянського суспільства, бізнесу або державної сфери; виховання характеру людини-миротворця, формування внутрішніх якостей зрілої особистості, здатної взяти на себе відповідальність за побудову миру в сім'ї, суспільстві, країні та світі. Рух «Діти – послы миру» – об'єднання дітей доброї волі, які бажають присвятити себе справі миру в усьому світі, кожен член якого вільно й гармонійно живе і співпрацює з іншими заради загального процвітання. Громадський рух «Діти – послы миру» має на меті сприяти укріпленню миру та безпеки шляхом розширення співпраці дітей, учителів і батьків у сфері освіти, науки та культури, в інтересах забезпечення загальної поваги справедливості, законності та прав людини, а також основних прав, проголошених у Статуті ООН, Статуті ЮНЕСКО та Загальній Декларації прав людини.

Реалізація завдань із виховання в дусі миру досягається й через зміст навчальних предметів «Громадянська освіта», «Громадянські права», «Я у Світі», «Навколишній світ», «Демократія, держава і суспільство», метою яких є формування демократичної громадянськості.

Однією з форм виховання підростаючого покоління на ідеях миру є проведення громадських учнівських читань «Я голосую за мир!», метою яких є залучення талановитої учнівської еліти до висловлення власного бачення проблеми війни і миру, активізація миротворчого руху серед дітей і молоді, об'єднання зусилля учнів, батьків і педагогів у боротьбі за щасливе майбутнє без воєн і бід. У виступах учні висловлюють своє бачення проблеми війни і миру на землі, возвеличують подвиги захисників нашої Вітчизни, які відстоюють незалежність України, увіковічують героїв, які поплавилися життям за свою державу, і разом із тим гнівно засуджують окупантів, які посягнули на територіальну цілісність нашої країни. Це є свідченням того, що збереження миру є ключовим прагненням у світі, адже цій миротворчій ідеї, яку розпочав Степан Дем'янчук, немає кінця. Його прагнення творити добро живить і зобов'язує нас продовжувати започатковані ним справи. У цьому впевнені не тільки ми, педагоги, а й учні, які з миром, добром і щирими

помислами сміливо йдуть у завтрашній день нової України, тому що усіх нас об'єднує одна єдина думка: «Де мир – там життя».

Виховання підростаючого покоління на ідеях гуманізму, толерантності, миру є однією з актуальних проблем сьогодення. Виховання в дусі миру варто розуміти не лише як функцію одних тільки закладів освіти, а й процес формування свідомості, що охоплює все людське життя. Мова йде про формування світогляду підростаючого покоління. Реалізацію цього напряму виховної роботи можна здійснювати використовуючи як традиційні форми, методи й прийоми, так й інноваційні. Проте при цьому, слід розуміти, що форми і засоби впливу на формування у дітей та молоді патріотизму, миролюбивості та гуманізму відрізняються в залежності від вікових груп, до яких вони належать. Так, діти молодшого шкільного віку сприймають навколишнє середовище та його цінності через гру, дослідження, проекти. Тому вчителі, саме через цей засіб комунікації, повинні формувати у них уявлення про добро і зло, про мир і війну, про необхідність захищати батьків та рідну землю, про ворогів, які посягають на її незалежність. Натомість учні загальноосвітніх середніх шкіл, особливо початкових класів, потребують миролюбного виховання, тому педагоги повинні сформуванати у них уявлення про причини виникнення конфліктів між держави та форми їх вирішення, про миролюбиві та імперські наміри окремих країн, про втрачені людські життя та економічні збитки, які несе кожне збройне протистояння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.А. Психологічні основи педагогіки співробітництва. Київ. 2001. 168 с.
2. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: [монографія] / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ім. І. Франка, 2012. С.14–41.
3. Бабакова О. О. Міжкультурна толерантність в структурі професійно обумовлених компонентів особистості майбутнього фахівця. Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. Вип. 1. С. 63–66.
4. Барбелко Н. Толерантність та її види. Гуманітарні та соціальні науки: матеріали III Міжнародної конференції молодих вчених. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 260–263.
5. Дем'янчук А. С. Теорія виховання учнів на ідеях миру. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Рівне: РДГУ, 2000. С. 149-197.
6. Дем'янчук А. С. Степан Якимович Дем'янчук - основоположник педагогіки миру. Вища освіта України (Додаток 1). Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»: у 2 т. Т. 1. 2000. С. 19-22.
7. Дем'янчук С. Я. Зміст виховання учнів на ідеях миру. Матеріали міжнародної конференції «Педагогіка єдиного і цілісного миру». Рівне, 1995. С. 8-14.